

شاپا چاپی: 1735-7977

بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا بر منابع انسانی نواحی روستایی با رویکرد آینده پژوهی (مطالعه موردی: بخش مرکزی- شهرستان ملایر)

علیرضا تکلو: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
علی شمس‌الدینی: استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران
بیژن رحمانی: دانشیار گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
مجید ولی شریعت پناهی: دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد یادگار امام، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرری، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل فضایی- مکانی چگونگی تأثیر روابط شهر ملایر و روستاها بر منابع انسانی نواحی روستایی بخش مرکزی با رویکرد آینده پژوهی صورت گرفته است. این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی و کاربردی در چند مرحله به شیوه های کتابخانه ای و میدانی به صورت تهیه پرسشنامه انجام گردیده است. از دو جامعه آماری استفاده شده است الف. جامعه آماری در رابطه با تأثیر روابط شهر بر منابع انسانی پژوهش که ۷۳ روستای بخش مرکزی شهرستان ملایر می باشد و با توجه به حجم بالای جامعه آماری اقدام به نمونه برداری از روستاها شده است که ۱۰۰ خانوار از ۵ روستای مرکز دهستان به عنوان نمونه مورد مطالعه تحقیق انتخاب گردید. همچنین جامعه آماری آینده پژوهی که ۲۰ نفر از متخصصین رشته های مرتبط با امر روستا و کشاورزی بوده است. در نهایت از تکنیک های دلفی، تحلیل ساختاری و نرم افزارهای میک مک استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که: شهر ملایر به عنوان شهر دوم استان با تجمیع امکانات زمینی قطبی شدن جمعیت و امکانات را فراهم نموده و به لحاظ اقتصادی و اجتماعی شهر ملایر با خرید محصولات (زراعی - باغی- دامی) روستائیان و ارائه مایحتاج رفاهی- معیشتی به روستاها ارائه خدمات نموده است. ولیکن رابطه بیشتر یک سویه بوده به گونه ای که در مدت زمان ۶۰ سال از سال ۱۳۳۵ بیش از ۱۰۰ روستا کاملاً تخلیه شده اند و نسبت شهرنشینی از ۱۵/۹ درصد به ۶۵/۲۰ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. همچنین با توجه به نتیجه گیری از سیستم میک مک و آینده نگری صورت گرفته ۲۴ عامل اصلی در توسعه منابع انسانی نواحی روستایی مؤثر می باشند که رفع تبعیض بین نواحی شهری و روستایی و همچنین بهبود و متعادل کردن رابطه بین شهر ملایر و روستاها، ارتقاء منزلت روستائیان، بهبود راهها و امکانات ارتباطی، خرید تضمینی و تأمین منابع مالی مورد نیاز روستائیان، توسعه اشتغال پایدار در روستاها، ساماندهی مراکز خدمات رسانی، کاهش تصدی گری، آمایش سرزمین و توجه به روستاهای خاص، گسترش تعاونی های تولید و توسعه فناوری، بهبود مدیریت منابع آب به همراه مدیریت یکپارچه توسعه و عمران روستاها به عنوان پیشرانهای مهم شناسایی گردیدند.

تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا بر منابع انسانی نواحی.....

واژگان کلیدی: روابط شهر و روستا، منابع انسانی، رویکرد آینده پژوهی، ملایر.

بیان مسئله:

مطالعه شهر و روستا از مهم ترین مباحث در برنامه ریزی ناحیه ای و به ویژه مناطق روستایی است (آسایش، ۱۳۷۴: ۲). پیوند میان سکونتگاههای شهری و روستایی و روابط متقابل بین آنها از یک رابطه خطی به رابطه چند جانبه، پیچیده و در زمینه های مختلف است (جمعه پور، ۱۳۸۵: ۲۷) سابقه بررسی روابط شهر و روستا و تاثیرات آن در دگرگونی نواحی روستایی به دوران باستان برمی گردد. و در آن دوران نوعی روابط متقابل و دو سویه و در عین حال متعادل بین شهر و روستا برقرار بوده است. (سلطان زاده، ۲۵: ۱۳۷۷). در ایران رابطه و تعامل بین شهر و روستا تا اوایل دهه ۱۳۳۰ هـ-ش نسبتی متعادل داشته و تسلط خاص کارکردی بین این دو ساختار وجود نداشته است (حسامیان، ۴۷: ۱۳۸۳)؛ پس از این دهه، ساختار روابط بین شهر و روستا همزمان با پدیده جهانی شدن دچار نوعی دگرگونی می شود (حافظ نیا و همکاران، ۳۸: ۱۳۸۹). که بازتاب آن در عملکرد شهر و روستا، محیط زیست، فرآیندهای حاکم و روابط پسایندی آن قابل مشاهده است (فرید، ۴۴۳: ۱۳۸۲). به دلایل پیش گفته با انجام اصلاحات ارضی و افزایش ناهمگون جاذبه های شهری را در تقابل با فقر روستا افزود. از دهه ۱۳۴۰ به بعد، دیگر شبکه شهری همگون که میراث ساختار گذشته بوده است از بین رفته و به مرور زمان شکاف درآمدی بین شهرها (مرکز) و روستاها (پیرامون) افزایش پیدا نمود بسیاری از زمینه های ایجاد الگوی نامتوازن و شکاف بین سکونتگاهها، ریشه در نحوه توزیع منابع دارند (شیخی و شاهپوری، ۲۱: ۱۳۹۱). بررسی تفاوت های ساختاری و روابط متقابل شهر و روستا یکی از مسائلی است که باید در برنامه ریزی فضایی و منطقه ای مورد توجه قرار گیرد (پل سینجر، ۱۴: ۱۳۸۵، آسایش، ۲: ۱۳۷۴، رفیعیان و همکاران، ۴۹: ۱۳۹۲). استراتژی و سناریو برنامه ریزی فضایی و چگونگی برقراری این ارتباط باید هم زمان با تغییرات جمعیتی سکونتگاهها مورد توجه قرار گیرد (conrad et al ۲۰۱۵: ۱۳). چرا که، مشکلات کنونی برخاسته از عدم شناخت آینده ای بوده است که اینک "زمان حال" نامیده می شود. به بیان روشن تر، بحران ها و مشکلات کنونی، موجه ترین دلیل برای اندیشیدن درباره آینده است و ناگفته پیداست که بحران های امروز نتیجه نپرداختن به موانع و مشکلات، قبل از بروز آن ها به شکل بحران است (نادر زالی ۱۳۹۲).

بخش عمده منابع انسانی بخش کشاورزی در نواحی روستایی به علل اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و فناوری، روستا را رها کرده و راهی شهر ها شده اند و این امر سبب چالش در توسعه روستاها گردیده است. در واقع رشد و توسعه جوامع انسانی بر حسب زمان و مکان و با توجه به زیست و فعالیت بخشی از آنها در فضاهای روستایی، برنامه ریزی و توسعه روستایی مفهوم و مصداق پیدا می کنند. چرا که توسعه پایدار سرزمینی در گرو پایداری نظام روستایی بعنوان زیرنظام تشکیل دهنده نظام سرزمین است و پایداری فضاهای

روستایی در ابعاد مختلف می تواند نقش موثری در توسعه ملی و منطقه ای ایفاء کند. حال اگر به دلایلی در روند پیشرفت و توسعه فضاها وقفه ای ایجاد شود به گونه ای که نظام روستایی قادر به ایفای نقش سازنده خویش در نظام ملی و سرزمین نباشد. در آن صورت آثار و پیامدهای مسائل روستایی در حوزه های شهری و در نهایت در کلیت سرزمین گسترش می یابد. (رضوانی، ۱۳۹۳: ۲). حال در شرایط کنونی به نظر می رسد توسعه پایدار نواحی روستایی با چالش مواجه شده و اثرات آنرا در نواحی روستایی و شهری شاهد هستیم. و عوامل متعددی در این زمینه دخالت دارند و یکی از آن عوامل تغییر رابطه متعادل گذشته بین شهر و روستا می باشد که بر تمامی عناصر موثر بر توسعه روستا اثر گذار می باشد و با توجه به اهمیت منابع انسانی در توسعه پایدار این پژوهش در مرحله نخست به دنبال شناسایی تاثیر فضایی- مکانی رابطه شهر ملایر بر منابع انسانی نواحی روستایی شهرستان ملایر مطالعه موردی بخش مرکزی و سپس آینده نگری در این خصوص می باشد. تحقیق به دنبال سوال و فرضیه زیر است.

• آیا روابط یکسویه شهر و روستا در مسیر تاثیر گذاری منفی در عرصه منابع انسانی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملایر از عوامل اصلی ضعف توسعه منابع انسانی روستاهای بخش مرکزی محسوب می شوند.

• رابطه یک سویه شهر و روستا در شهرستان ملایر و روند تاریخی آن به سود منافع اقتصاد شهری از دیگر عوامل تاثیر گذار در توسعه منابع انسانی روستاهای بخش مرکزی ملایر به شمار می رود.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

منابع انسانی: سیسا و رایسی در مطالعه ای با عنوان «سناریوی سعادت جدید جهان در سال ۲۰۵۰» پیش بینی کردند که تا سال ۲۰۵۰ نشانگرهای رشد سرمایه انسانی و اجتماعی جایگزین شاخص هایی همچون تولید ناخالص و ناخالص ملی برای ارزیابی توسعه یافتگی کشورها خواهند شد (Sessa & Ricci, ۲۰۱۴). سرمایه انسانی: سرمایه انسانی ثروت مولد مجسم در کار، مهارت و دانش است. نیروی انسانی امروزه به عنوان یک سرمایه ارزشمند و بالنده مطرح می شود که قدرت باز تولید دارد در حقیقت کیفیت کار نیروی انسانی در تمام کشورهای پیشرفته و در حال توسعه سیستم تجهیز و بهسازی نیروی انسانی و حفظ و نگهداری آن به شکل جامع و پویا عمل می شود در نخستین گزارش برنامه توسعه سازمان ملل در سال ۱۹۹۰ توسعه منابع انسانی به عنوان فرآیند گسترش دامنه گزینش های انسان تعریف شده است.

مفهوم توسعه: تعریف توسعه از لحاظ لغوی، دارای معانی مشابهی همچون تغییر اجتماعی، رشد اجتماعی، تکامل اجتماعی مدرنیزه شدن و پیشرفت می باشد. توسعه^۲ در فرهنگ لغت معین به معنای وسعت دادن و فراخ است. یک معنای دیگر توسعه در لغت به معنی خروج از «لفاف» است در قالب نظریه نوسازی، لفاف همان جامعه سنتی و فرهنگ و ارزش های مربوط به آن است که جوامع برای متجدد شدن باید از این مرحله سنتی خارج شوند. در تعریف توسعه نکاتی را باید مدنظر داشت که مهم ترین آن ها عبارتند از اینکه اولاً توسعه را مقوله ارزشی تلقی کنیم، ثانیاً آن را جریان چند بعدی و پیچیده بدانیم، ثانیاً

^۲. Development

به ارتباط و نزدیکی آن با مفهوم بهبود^۲ توجه داشته باشیم (۸: Azkia, ۱۹۸۵). مایکل تودارو معتقد است: توسعه را باید جریان چند بعدی دانست که مستلزم تغییرات اساسی در بافت اجتماعی، طرز تلقی عامه و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است. توسعه در اصل باید نشان دهد که مجموعه ی نظام اجتماعی در داخل نظام از حالت نامطلوب زندگی گذشته خارج شده و به سوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی "بهبتر" است سوق می‌یابد (۱۳۵: Todaro, ۱۹۹۳). معنای لغوی توسعه، حاوی مفاهیم و اشارات روشنی دایر بر پیشرفت، بسط، ترقی، نمو، وسعت دادن سطح و گسترش دامنه فعالیت‌هاست (۸: Shahbazi, ۱۹۹۳).
توسعه روستایی: دیانسن معتقد است توسعه روستایی راهبردی است که به منظور بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه خاصی از مردم (روستائیان فقیر) طراحی شده است. این فرایند شامل بسط منافع توسعه در میان فقیرترین اقشاری است که در مناطق روستایی در پی کسب معانی هستند. این گروه شامل کشاورزان خردپا، خوش نشینان و کشاورزان بی زمین است (۷۳: Dyasen, ۱۹۹۸). توسعه روستایی عبارت است از فرایند توانمند سازی و تقویت قابلیت زندگی از نظر کیفیت زندگی، کیفیت محیط و کارایی اقتصادی و بهبود کیفیت محیط بیوفیزیکی در نواحی روستایی که دارای ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و غیره است (۷: Holand, ۲۰۰۳). هر یک از این ابعاد با توجه به تأثیر گذاری و تأثیر پذیری که از محیط روستایی دارند، در دستیابی به توسعه روستایی دارای اهمیت قابل توجهی هستند (۱۰۱: Ghadiri, ۲۰۰۵).

توسعه پایدار روستایی: فرایندی است که ارتقای همه جانبه حیات روستایی را از طریق زمینه سازی وترغیب فعالیت‌های همساز با قابلیت‌ها وتنگناهای محیطی (به مفهوم عام آن) مورد تاکید قرار می دهد. در همین رابطه مهم ترین هدف توسعه پایدار روستایی عبارت خواهد بود از قابل زیست کردن عرصه های زندگی برای نسل‌های فعلی و آینده با تاکید خاص بر بهبود وتوسعه مداوم روابط انسانی - محیطی، (سعیدی، ۱۳۸۷).

روابط متقابل شهر و روستا: از دیدگاه تاکولی روابط و پیوندهای روستایی - شهری را می‌توان از دو منظر مورد بررسی قرار داد:
الف) روابط متقابل فضایی: (شامل جریانهای افراد، کالاها، سرمایه، اطلاعات، فناوری و حتی مواد زائد).

ب) روابط متقابل بخشی: که شامل فعالیت‌های روستایی که در نواحی شهری به انجام می‌رسند یا فعالیت‌هایی که اغلب به عنوان شهری طبقه بندی می‌شوند (نظیر صنعت و خدمات) اما در نواحی روستایی شکل می‌گیرند (۳۲: Tacoli, ۱۹۹۸). بر این مبنا، سکونتگاه‌های روستایی به طرق گوناگون با شهرها در ارتباط و پیوند قرار دارند و پیوندهای روستایی - شهری نزد افراد، گروهها و خانوارهای روستایی بخش مهمی از واقعیت مکانی - فضایی و زیستی - عملکردی سکونتگاه‌های انسانی به شمار می‌رود (سعیدی و همکاران، ۱۳۸۳: ۲۰). نهایتاً سازوکارهای حاکم بر این روابط و مناسبات پیامدهای آشکاری در حیات اقتصادی شهر، حوزه‌های روستایی و به طور کلی نظام سکونتگاهی ناحیه بر جای

^۲. improvement

می‌گذارد (زنگنه، ۱۳۸۵: ۵۹). چون برنامه‌ریزی فرایند تفکر در زمینه مسائل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی است که جهت‌گیری و آینده‌نگری را به صورت عملی در روابط و در راستای اهداف همه-جانبه هدایت می‌کند (زیاری، ۱۳۸۱: ۶۰۰)، لذا داشتن برنامه‌ای هدفمند بعنوان راهنمایی برای رسیدن به توسعه در تمامی عرصه‌های سکونتگاهی یک جامعه ام از شهر و روستا مهم می‌باشد.

در دهه‌های اخیر و به دنبال رشد پرشتاب صنعت و فناوری در جهان در حال توسعه، عقبماندگی مناطق روستایی اینگونه کشورها نسبت به دیگر مناطق سکونتگاهی بیشتر عیان گردیده است. که بعضاً این نابرابریها به عنوان عوامل دافعه در محیطهای روستایی؛ به همراه عوامل جاذبه در شهرها منجر به مهاجرت روستائیان به سمت شهرها شده است (ضیاءتوانا، ۱۳۶۶: ۸). از جمله عوامل اثرگذار در چنین جریانی، پراکندگی جغرافیایی روستاها و نبود صرفه اقتصادی برای ارائه خدمات و تسهیلات به آنها، محدودیت منابع طبیعی (در مقابل رشد سریع جمعیت) و بالاخص ناکارآمدی مدیریت در سطوح خرد و کلان بوده است. به همین جهت برای رفع فقر شدید مناطق روستایی، ارتقاء سطح و کیفیت زندگی روستائیان، ایجاد اشتغال و افزایش بهره‌وری آنان تمهید توسعه روستایی متولد گردید.

حال اگر توسعه را به عنوان فرایندی پیچیده و حرکتی مستمر و پویا بنامیم؛ که هدف آن افزایش تواناییها به منظور رفع نیازمندیهای مادی و معنوی (انسانها) از طریق گسترش متوازن ساختارها و بهبود هماهنگ کارکرد نهادهای اجتماعی - اقتصادی و بهره‌برداری بهینه از تمامی امکانات و قابلیت‌های آن محیط باشد (ضیاءتوانا، ۱۳۸۲: ۸۷)؛ لذا توجه به عرصه‌های روستایی کشور و تأمین خدمات و تسهیلات کافی به منظور فعال‌سازی واحدهای روستایی، چه به دلیل ضرورت گسترش فعالیتها و بویژه فعالیت‌های بخش اول و چه به دلیل سازماندهی صحیح امکان تثبیت جمعیت در عرصه‌های مختلف و نیز به دلیل نیاز به مرتبط ساختن سکونتگاههای روستایی به شبکه-عام نظام سکونتگاهی کشور در تنظیم روابط شهر و روستا و در نهایت توسعه پایدار ناحیه، امری جدی و اجتنابناپذیر می‌نماید.

- در این میان ساکنان مناطق روستایی در کشورهای در حال توسعه، معمولاً به منابعی که برای افزایش تولید و درآمدشان به آن نیازمندند، دسترسی فیزیکی و اقتصادی مناسبی ندارند (فنی، ۱۳۸۲: ۲۹). از اینرو به منظور توزیع بهتر خدمات، زیرساختها و ارائه تسهیلات مولد در نواحی روستایی؛ دنیس راندینلی (۱۹۸۰ و ۱۹۸۳) به دنبال راهبرد «کارکردهای شهری در توسعه روستایی» را مطرح نمود، تا ضمن فراهم آوردن زمینه‌های رشد در مراکز شهری، این کانونها بتوانند با بسترگشایی فضایی جریان رخنه امکانات و رشد را به پایین تسهیل نمایند. بنحویکه این خدماتدهی همراه با توزیع عادلانه فضایی در روستاهای پیرامون موجبات توسعه این نقاط سکونتگاهی را فراهم آورد (شکوئی، ۱۳۸۰: ۳۱۵ به نقل از راندینلی و رودل، ۱۹۷۸). (ضیاءتوانا و شمس‌الدینی)

در رابطه با آینده پژوهی توسعه روستایی تحقیقاتی در کشور تدوین شده است که به برخی از آنها به اختصار اشاره می‌شود (تقیلو ۱۳۹۲). سناریوهای آینده سکونتگاه‌های روستایی ایران را بررسی نموده و در تحقیقی به این نتیجه رسید که روند سرعت تغییر فضاهای جغرافیایی

تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا بر منابع انسانی نواحی.....

چنان است که قدرت و توان بشر نمی‌تواند آن را پیش بینی کند. روستاها به عنوان یکی از سکونتگاه‌های بشری نتوانسته‌اند خود را با تغییرات همگام سازند. بنابراین اندیشمندان و پژوهشگران درباره‌ی استمرار حیات آنها تردید کرده‌اند. بر اساس نتایج بدست آمده از بررسی‌ها، درآمد و اشتغال عوامل کلیدی تأثیرگذار بر حیات روستاها هستند و گسترش تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات و سیاست توسعه سکونتگاه‌های کوچک به عنوان پیشران‌های مهم در روند عامل‌های کلیدی شناخته شدند و بر اساس آنها، سناریوهای بدیل آینده روستاها ترسیم گردیدند.

تحلیل رویکردهای کلان برنامه‌ریزی:

رویکرد اکتشافی: در این پارادایم آینده نتیجه علی و معلولی گذشته است و نوعی جبرگرایی پنهان در آن وجود دارد. نتیجه این نگاه به آینده، آینده‌ای است محتوم و ثابت که تاریخ مطابق با قوانین خود، حال را به آن آینده تبدیل خواهد کرد در این پارادایم انسان صرفاً ناظر بیرونی است که فقط می‌تواند به اکتشاف آن آینده محتوم بپردازد. این پارادایم بر پیش بینی مبتنی است و اکتشاف آینده تنها نتیجه منطقی آن است. (ناظمی، ۱۳۸۵ ص ۱۳-۱۲)، رویکرد هنجاری: در این پارادایم نیروی انسان در ساخت آینده در نظر گرفته می‌شود و انسان جایگاه بیرونی و مشاهده گر خود را تغییر می‌دهد و با مفهوم ساخت آینده روبرو می‌شود در این پارادایم انسان با طیف وسیعی از آینده‌ها شامل آینده‌های ممکن، آینده‌های محتمل و آینده‌های باورکردنی روبروست. که رسیدن به هر کدام از آنها به سطح و کیفیت خواسته انسان یعنی آینده مطلوب وی بستگی دارد و در این پارادایم، برخلاف پارادایم اکتشافی، جبرگرایی پنهان وجود ندارد بلکه انسان کاملاً مختار است مسیر زندگی خود را انتخاب کند. (ناظمی، تدبیری ۸۵ و ۱۲) و وحیدی مطلق، (۱۳۸۵). بنابراین به نظر می‌رسد رویکرد موجود در برنامه‌ریزی‌های روستایی بیشتر نزدیک به رویکرد پارادایم اکتشافی است درحالی که تغییر رویکرد به هنجاری در موضوع برنامه‌ریزی و کاربرد آینده پژوهی می‌تواند بسیاری از مشکلات شیوه برنامه‌ریزی کنونی را حل کند.

محدوده مورد مطالعه:

شهرستان ملایر با وسعتی معادل ۳۲۱۰ کیلومتر مربع در جنوب شرقی استان همدان واقع شده است این شهرستان با دارا بودن ۶ شهر (ملایر، سامن، ازندریان، جوکار، زنگنه، اسلام شهر آق‌گل)، ۴ بخش (مرکزی، سامن، جوکار، زند) و ۱۵ دهستان و ۲۰۷ روستای دارای سکنه، ۲۸۸۶۸۵ نفر را در خود جای داده است که ۱۸۸۱۶۰ نفر آن در شهر ملایر و ۱۰۰۴۴۶ نفر در روستاها سکونت دارند. وسعت شهرستان نسبت به کل استان ۱۶، ۴۷ و سهم جمعیتی آن نسبت به جمعیت استان ۱۶، ۶۰ درصد است. نقشه استان همدان و شهرستان ملایر در زیر آمده است. (مرکز آمار، سرشماری ۱۳۹۵)

تصویر (۱) نقشه استان همدان، شهرستان ملایر و بخش مرکزی

تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا
بر منابع انسانی نواحی.....

۱۲۷۱	۱۳۵۴	۲۶۲۵	۸۲۵	جوزان	۶۶۵۹	۱۲	جوزان
۲۷۴	۲۷۶	۵۵۰	۱۷۳	مهر آباد	۷۵۵۵	۲۰	خرم رود علیا
۱۴۷۳	۱۰۳۹	۲۵۱۲	۶۰۲	جوراب	۱۰۳۴۵	۱۳	موزاران
۲۶۳۹	۲۷۷۲	۵۴۱۱	۱۶۹۵	ازناو	۸۰۸۴	۱۸	کوه سرده
۱۲۵۳	۱۴۰۷	۲۶۶۰	۷۹۸	علوی	۱۰۵۷۶	۱۰	ترک شرقی
۶۹۱۰	۶۸۴۸	۱۳۷۵۸	۴۰۹۳	-	۴۳۲۱۹	۷۳	بخش مرکزی

ماخذ: مرکز آمار ایران سرشماری سال ۱۳۹۵

روش گرد آوری اطلاعات

به منظور تحلیل دقیقتر تعداد ۱۰۰ خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب شد که از طریق نمونه گیری سهمیه ای سهم خانوار هر روستا به نسبت تعداد خانوارهای روستای نمونه تعیین و نهایتاً از طریق نمونه گیری تصادفی ساده به امر پرسشگری مبادرت گردید و همچنین پژوهش میدانی لازم صورت گرفت. در مرحله بعد به منظور شناسایی و آینده پژوهی توسعه منابع انسانی نواحی روستایی خصوصاً در بخش کشاورزی شهرستان ملایر ابتدا روش علمی دلفی مورد استفاده قرار گرفت. بدین منظور از طریق مطالعات کتابخانه ای و طرحهای آمایشی استان ویژگیها و شرایط و مسائل منطقه مورد شناسایی قرار گرفت. سپس به دنبال یافته های کتابخانه ای و اسنادی پرسشنامه بازتیه و در بین متخصصین امر که در روش دلفی به عنوان پانل متخصصین شناخته می شوند توزیع شد این متخصصین از کارشناسان خبره و با سابقه ادارات شهرستان و تعدادی از کارشناسان جهاد کشاورزی استان و تعدادی تحصیل کرده های رشته جغرافیای روستایی بودند بعد از انتخاب اعضاء پرسشنامه راند اول بین آنها با ۱۰ سؤال به صورت پرسشنامه باز تیه و به متخصصین ارائه گردید

یافته های تحقیق:

پراکندگی جمعیتی روستاهای بخش مرکزی:

همانطور که در جدول زیر مشخص است ۴۹/۳۱ درصد از روستاهای، بین ۱ تا ۲۵۵ نفر جمعیت دارند و تنها، ۵/۰۶ درصد جمعیت را به خود اختصاص داده اند. و ۱۷/۸۰ درصد بین ۲۵۰-۴۹۹ و ۱۷/۸۰ درصد بین ۵۰۰-۹۹۹ نفر از جمعیت روستاهای بخش مرکزی را در خود جای داده اند و تنها ۱۱ روستا یعنی ۱۴/۹۶ درصد جمعیتی بالای ۱۰۰۰ نفر دارند. و این توزیع جمعیت در بخش مرکزی نشان می دهد که روستاهای کم جمعیت حدود نیمی از روستاها را شامل می شوند. و اگر تدبیر درستی برای آنها اندیشیده نشود احتمال تخلیه روستا و مهاجرت آنها بسیار بالا می باشد.

جدول ۲- طبقه بندی جمعیتی روستاهای بخش مرکزی در سال ۱۳۹۵

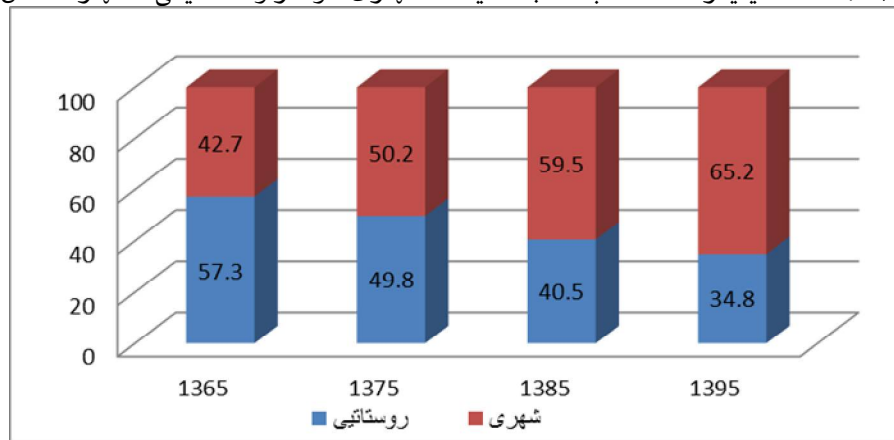
طبقات	تعداد	درصد	درصد فراوانی تجمعی	جمعیت	درصد	فراوانی تجمعی
۱-۲۴۹	۳۶	۴۹/۳۱	۴۹/۳۱	۲۱۹۰	۵/۰۶	۵/۰۶
۲۵۰-۴۹۹	۱۳	۱۷/۸۰	۶۷/۱۱	۴۹۳۵	۱۱/۴۰	۱۶/۴۶
۵۰۰-۹۹۹	۱۳	۱۷/۸۰	۸۴/۹۱	۸۵۱۲	۱۹/۶۹	۳۶/۱۵

۵۲/۹۶	۱۷/۰۶	۷۳۴۵	۹۱/۵	۶/۸	۵	-۲۴۹۹ ۱۰۰۰
۸۷/۲۶	۳۴/۴۰	۱۴۸۲۶	۹۸/۳۴	۶/۸	۵	-۴۹۹۹ ۲۵۰۰
۱۰۰	۱۲/۵۱	۵۴۱۱	۱۰۰	۱/۳۶	۱	+۵۰۰۰
-	۱۰۰	۴۳۲۱۹	-	۱۰۰	۷۳	جمع

با توجه به تغییرات جمعیتی و مهاجرت‌های بالای روستا به شهر، ساختار جمعیت در روستاها با تغییرات عمده‌ای روبرو شده است و این تغییرات جمعیتی، نمودهای مشخصی در نیروی کار روستاها داشته است. این تغییرات توجه به آینده نگری نیروی انسانی را ضروری ساخته است. آینده نگری نیروی انسانی به محققین و تصمیم گیران کمک می‌کند با در نظر گرفتن آینده‌های ناممکن و آینده‌های محتمل، پیش رانهایی برای اقدام داشته باشند

نمودار (۱): تغییرات نسبت جمعیت شهری و روستایی شهرستان ملایر

ماخذ: تهیه توسط نگارنده بر اساس اطلاعات مرکز ایران سال ۹۵ نسبت جوانی جمعیت:

طبق شاخص ورتهایم $\rho \geq 10\% \sum_{0}^{14} p$ سبت جوانی محاسبه می‌شود شاخص

جوانی جمعیت شهرستان ۲۲/۹۴ می‌باشد که از شاخص جوانی جمعیت کشور (۲۴) است پایین‌تر می‌باشد. همچنین جوانی جمعیت شهری شهرستان ۲۲/۴ و لیکن جوانی جمعیت شهری کشور ۲۳ و شاخص جوانی جمعیت روستایی شهرستان ۲۴ است در صورتیکه میزان جوانی جمعیت کشور ۲۶ است. میزان سالخوردگی جمعیت:

میزان سالخوردگی از تقسیم جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر به کل جمعیت بدست می‌آید. میزان سالخوردگی شهرستان ۷/۸ و میزان سالخوردگی جمعیت کشور ۶ است. میزان سالخوردگی جمعیت روستایی شهرستان ملایر ۱۰ و بسیار بیشتر از میزان سالخوردگی جمعیت روستایی کشور که عدد ۶/۸ می‌باشد است. میزان سالخوردگی جمعیت شهری شهرستان ۶/۶۱ و از میانگین سالخوردگی شهری کشور که ۵/۸ درصد است بیشتر می‌باشد. تمام شاخص‌ها بیانگر این است که جمعیت شهرستان خصوصا در نواحی روستایی به سمت پیری از شاخص‌های کشوری بالاتر است و خود بیانگر عدم جذب جوانان و مهاجرت آن‌ها می‌باشد.

جدول (۳): نسبت جوانی و میزان سالخوردگی جمعیت شهرستان در مقایسه با کشور طبق آمار سال ۱۳۹۵

شرح	کشور	کل شهرستان	نقاط شهری	نقاط شهری	نقاط روستایی	نقاط روستایی
-----	------	------------	-----------	-----------	--------------	--------------

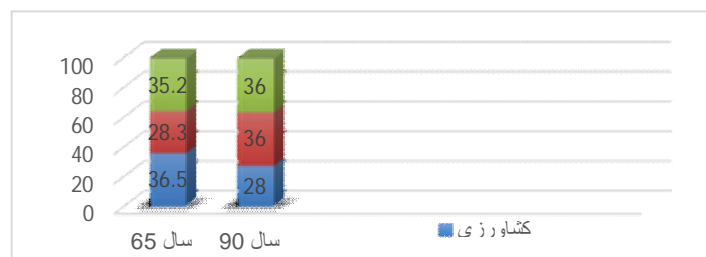
تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا
بر منابع انسانی نواحی.....

شهرستان	کشور	شهرستان	کشور			
۲۴	۲۶	۲۲/۴	۲۳	۲۲/۹۴	۲۴	جوان
۱۰	۶/۸	۶/۶	۵/۸	۷/۸	۶	میزان سالخوردگی

مأخذ: برگرفته از آمارهای مرکز آمار طبق سرشماری سال ۹۵.

در رابطه با مقایسه جوانی و سالخوردگی شهرستان در فاصله سالهای ۶۵-۹۵ باید گفت که، میزان جوانی جمعیت در سال (۶۵) ۴۶/۹۲ که این نسبت در سال (۹۵) به ۲۲/۹۴ تغییر یافته است. میزان سالخوردگی از ۳/۵ درصد به ۷/۸ درصد ارتقاء یافته است. وضعیت شاغلین در سه بخش اقتصادی (کشاورزی، صنعت، خدمات) تغییرات نسبی جمعیت شاغلان شهرستان در بخشهای مختلف کشاورزی و صنعت و خدمات در سال (۱۳۶۵)، ۳۶/۵ درصد شهرستان در بخش کشاورزی که این میزان در سال ۱۳۹۰ به ۲۸ درصد کاهش یافته است. شاغلین بخش خدمات در سال ۱۳۶۵، ۳۵/۲ درصد شاغلین را شامل شده است که این نسبت در سال ۱۳۹۰ به ۳۶ درصد رسیده است. شاغلین بخش صنعت در سال ۱۳۶۵، ۲۸/۳ درصد بوده که این میزان در سال ۱۳۹۰ به ۳۶ درصد افزایش یافته است. تغییرات توزیع نسبی جمعیت شاغلان مناطق روستایی بین سالهای ۱۳۶۵-۱۳۹۰ در سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات، ۵۵/۹ درصد جمعیت روستایی، سال ۱۳۶۵ در بخش کشاورزی مشغول بودند که این نسبت در سال ۱۳۹۰ به ۵۴/۳ درصد کاهش یافته است. شاغلین بخش خدمات از ۱۷/۲ درصد به ۱۳/۵ درصد تغییر یافته است. شاغلین بخش صنعت از ۲۶/۹ درصد به ۳۲/۲ درصد ارتقاء یافته است. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰)

نمودار (۲): تغییرات صورت گرفته شاغلان در بخشهای مختلف شهرستان در فاصله سالهای ۹۰-۱۳۶۵

همانطوریکه

مشخص است

در جدول

تعمیرگاه و فروشگاه مورد نیاز کشاورزان در این روستاها وجود ندارد. و از این جهت کشاورزان با مشکلات عدیده ای مواجه می باشند. و از آمار و ارقام برمی آید که در همه روستاها تعداد چاههای عمیق و نیمه عمیق زیاد است و با توجه به پژوهش های میدانی برداشت بیش از حد سبب افت سطح آب زیر زمینی شده است.

جدول (۴): تعداد امکانات مربوط به کشاورزی در روستاهای مورد مطالعه بخش مرکزی

امکانات مربوط کشاورزی	جوزان	مهرآباد	جوراب	ازناو	علوی
تعمیرگاه ماشینهای کشاورزی	۰	۰	۰	۱	۰
فروشگاه تجهیزات آبیاری تحت فشار	۰	۰	۰	۰	۰

۰	۰	۰	۰	۰	فروشگاه لوازم ماشین کشاورزی
۷۸	۱۰	۷	۷	۱۰	تراکتور
۰	۰	۰	۰	۰	کمباین
۳۰	۸	۷	۷	۱۲	چاه عمیق و نیمه عمیق
۳	۲	۲	۱	۲	قنات
۵	۰	۰	۰	۴	چشمه دائمی یا فصلی

دفتر آمار و اطلاعات معاونت برنامه ریزی استانداری همدان ۱۳۸۶ برای مشخص شدن چگونگی تاثیر روابط شهر و روستا بر منابع انسانی بخش کشاورزی نواحی روستایی از ۵ دهستان بخش مرکزی، مراکز دهستانها به عنوان نمونه انتخاب شدند. و چگونگی روابط، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اداری و سیاسی در رابطه با آنها مورد ارزیابی قرار گرفتند.

چگونگی روابط اقتصادی روستاها با شهر ملایر و تاثیر بر منابع انسانی جدول (۵): میانگین قیمت اراضی زراعی مسکونی، متوسط درآمد، تعداد وسایل نقلیه حمل و نقل روستاها با تکیه بر عامل فاصله

شرح	جوزان	مهر آباد	جوراب	ازناو	علوی
فاصله به متر تا ملایر	۲۵۰۰۰	۶۰۰۰	۷۰۰۰	۵۰۰	۳۳۰۰۰
ارزش زمین زراعی در هکتار به میلیون تومان	۵۰/۰۰۰/۰۰۰	۴/۰۰۰/۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۱۵۰/۰۰۰/۰۰۰	۷/۰۰۰/۰۰۰
میانگین قیمت هر متر زمین مسکونی به هزار تومان	۵۰۰۰۰	۵۰/۰۰۰	۸۰۰۰۰	۳۰۰/۰۰۰	۵۰/۰۰۰
متوسط درآمد خانوار روستایی	۳۸/۰۰۰/۰۰۰	۸/۰۰۰/۰۰۰	۲۰/۰۰۰/۰۰۰	۲۰/۰۰۰/۰۰۰	۷/۲۰۰/۰۰۰
تعداد وسایل ارتباطی روستا با ملایر	۴۰	۴	۴۰	۳۰	۱۴

پژوهش میدانی: ۱۳۹۶

با توجه به داده‌های مربوط به قیمت و ارزش زمین‌های زراعی و مسکونی در روستاهای مورد مطالعه به نسبت فاصله از شهر ملایر و جمعیت، قیمت‌ها متغیر می‌باشد. به طوری که روستای ازناو که تقریباً در حاشیه شهر قرار دارد بالاترین قیمت زمین زراعی و زمین مسکونی را دارا می‌باشد و روستای علوی که بیشترین فاصله (۳۳۰۰۰ متر) را از شهر ملایر دارد. دارای زمین‌های زراعی و مسکونی به نسبت کم ارزش‌تری می‌باشد. و یک مورد استثناء در رابطه با روستای جوزان وجود دارد که علیرغم فاصله بیشتر از روستای مهر آباد ولیکن به علت اینکه زمین با کیفیتی برای تولید محصول ویژه انگور دارد، قیمت زمین زراعی بیشتر است. و از نظر درآمد نیز هر چه فاصله بیشتر می‌شود (به جز جوزان به علت تولید انگور مرغوب) میزان در

تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا
بر منابع انسانی نواحی.....

آمد کاهش می‌یابد. متوسط در آمد هر خانوار در ازناو و جوراب از مابقی روستاها بیشتر است. به لحاظ اقتصادی ساکنین شهر ملایر در زمینه‌های احداث و راه اندازی بخش‌هایی مانند مبیل و منبت، شیرینی پزی، تیرچه بلوک، کابینت، پرورش ماهی، کارگاه تولید شیشه دو جداره، در روستای ازنا و کارخانجات خشکبار، کارتن سازی، خیاطی، تریلی سازی در جوراب، کارگاه تولید مبیل در حریم روستای مهر آباد، خیاطی و مصالح فروشی در جوزان و گاوداری در علوی سرمایه گذاری نموده‌اند که متأسفانه با توجه به تحقیقات صورت گرفته خصوصاً در کارخانجات اطراف روستای جوراب، کمتر از اهالی روستا بکار گرفته‌اند و عملاً برای رفع مشکل بیکاری روستاها اقدام موثری از طرف ساکنین شهر در روستاها صورت نگرفته‌اند در کارگاه‌ها و کارخانجات کشمش فقط در ایامی از سال که حجم کار زیاد است به صورت موقت یکتا دو ماهه چند نفر را مشغول می‌کنند. روستای جوراب که قریب به ۱۷ کارخانه کشمش و . . . احداث شده است. بیشترین مهاجران جوان را به شهر ملایر، تهران و سایر شهرها داشته‌است. و نسبت جنسی این روستا ۷۰/۵۰ می‌باشد. ضمناً سرمایه گذاری بیشتر در اطراف جوراب توسط ساکنین شهر صورت گرفته غالباً از سود و هزینه کرد آن چیزی نصیب روستا نمی‌شود. اخیراً با توجه به رشد صنعت مبیل و منبت و اعلام شهر ملایر به عنوان پایتخت مبیل و منبت ایران از سوی سازمان میراث فرهنگی کشور امید می‌رود که این صنعت در روستاهای ملایر بیشتر رونق یابد.

جدو(۶): میزان و تعداد سرمایه گذاری شهر ملایر و وضعیت بکارگیری نیروهای بومی در روستاهای مورد مطالعه

تعداد سرمایه گذار					میزان و تعداد					معرفه‌های اقتصادی	سرمایه گذارهای ساکنین شهری
مکان مورد بررسی					مکان مورد بررسی						
علوی	ازناو	جوراب	مهرآباد	جوزان	علوی	ازناو	جوراب	مهر آباد	جوزان		
-	۲۰	۲۵	۶	۵	-	تاحدودی	تا حدودی	کم	خیلی کم	خرید و فروش زمین زراعی	
-	۷۰	۱۰	۲	۳	-	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	خرید و فروش باغها	
-	۲۰۰	۴	-	۲	-	زیاد	تاحدودی	-	خیلی کم	خرید و فروش مسکن	
۱	-	-	-	-	خیلی کم	-	-	-	تاحدودی	سرمایه گذاری در گاوداریها	
-	-	۲۰	-	-	-	-	زیاد	-	تا حدودی	سرمایه گذاری کارخانه کشمش	
-	۱۵	۱	۵	۲	-	تاحدودی	خیلی کم	کم	تا حدودی	سرمایه گذاری صنایع کارگاهی	
-	۱۰	۱	۲	۱	-	کم	خیلی کم	خیلی کم	تا حدودی	سرمایه گذاری صنایع دستی	
-	۵	۱	۳	-	-	کم	-	کم	-	سرمایه گذاری سایر موارد	

میزان سرمایه گذاری	۲۰۰ میلیون تومان	۲ میلیارد	زیاد	۲ میلیارد مبل و منبت	۵۰ میلیون	۳
آیا در سرمایه گذاری از نیروی بومی استفاده شده است	کم ۲۳ نفر	خیلی کم	خیلی کم	تاحدودی	خیلی کم ۳ نفر-	

پژوهش های میدانی: سال ۱۳۹۶

در ارتباط متقابل روستا - شهری ساکنین روستاهای مورد مطالعه، بعضا در ادارات و نهادها مشغول کارند و یا به صورت نیروی فنی و یا کارگری فعالیت می نمایند. و در زمینه سرمایه گذاری، روستای ازنوا در مشاغلی مانند خرید و فروش و تهیه مسکن شهری، مغازه در شهر، تالارهای پذیرایی، پمپ بنزین، کوره های آجر پزی، ساکنین روستاهای جوزان در امور تجاری خصوصا خرید و فروش کشمش و کارخانجات کشمش، خرید و فروش و تهیه مسکن شهری، تولید وسایل ماشین، کوره های آجر پزی و صنایع فلزی سرمایه گذاری کرده اند. ساکنین روستای جوراب در مشاغلی مثل مغازه داری، خرید و فروش زمین، تالارهای پذیرایی، سرمایه گذاری کرده اند. ساکنین روستای مهر آباد بیشتر در صنایع چوب و نجاری سرمایه گذاری نموده اند. غالبا افرادی هم که در شهر سرمایه گذاری کرده اند به صورت دو سکونتی گاهی هستند و منزل دوم را در شهر دارند و در ایامی از سال بیشتر به خاطر تحصیل فرزندانشان در شهر ساکن هستند و مابقی ایام سال در روستا می باشند.

ساکنین روستای علوی: در اموری مانند مغازه داری، میدان تره بار، قنادی، منبت در شهرک منبت حاجی آباد، کابینت و اداری مشغول هستند بدین صورت هر ساله شاهد خروج سرمایه های مادی و منابع انسانی از روستاها به نفع جامعه شهری ملایر و تهران هستیم. البته مقداری از سود سرمایه گذاری ها نیز به طرق مختلف از جمله خرید وسایل تجملی و مصرفی و درمانی و آموزشی از شهر به سمت روستاها بر می گردد. از نظر فروش محصولات و تولیدات زراعی - باغی و دامی- شرکتها و تعاونی های روستایی به نمایندگی از ادارات شهری خرید محصولات را انجام می دهند و آن هم به علت نوسانات و مشکلات خصوصا خرید محصول کشمش که جنبه صادراتی هم دارد همواره اهالی روستاهای تولید کننده گله مند می باشند و مشکلات آنها بارها به مسئولین کشوری و مجلس شورای اسلامی منعکس شده ولیکن رضایت اهالی را جلب نکرده است. بررسی های صورت گرفته در خصوص اولویت مراجعه جهت تهیه مواد مصرفی مورد نیاز اهالی روستاهای مورد مطالعه حاکی از آن است که با وجود تعدادی مغازه فروش این محصولات در روستاها، بیشتر خریده ها از ملایر صورت می گیرد و تنها روستای علوی در برخی موارد به همدان مراجعه می کنند و شاهد سلطه و نفوذ بازار و شهرنشینان از نظر اقتصادی بر جامعه روستایی هستیم. از این نظر نیز زمینه برای خروج سرمایه روستائیان به همراه مهاجرت اهالی همواره وجود داشته است.

جدول (۷): اولویت مراجعه جهت تهیه مواد مصرفی مورد نیاز اهالی روستاهای مورد مطالعه

تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا
بر منابع انسانی نواحی.....

کالا	لوازم خانگی	مواد غذایی (خواروبار)	پوشاک و البسه	لوازم آرایشی و بهداشتی	کتاب و نوشت افزار	مصالح ساختمانی
جوزان	جوزان ملایر	جوزان ملایر	ملایر	ملایر	ملایر	جوزان ملایر
مهر آباد	ملایر	مهر آباد ملایر	ملایر	ملایر	ملایر	مهر آباد ملایر
جوراب	جورابملایر	جوراب ملایر	ملایر	ملایر	ملایر	جوراب ملایر
ازناو	ازناو ملایر	ازناو ملایر	ازناو ملایر	ازناو ملایر	ازناو ملایر	ازناو ملایر
علوی	علوی ملایر	علوی ملایر	علوی ملایر- همدان	ملایر- همدان	ملایر	علوی ملایر

ماخذ: پژوهش‌های میدانی سال ۱۳۹۶

چگونگی روابط متقابل اجتماعی و فرهنگی و تاثیر آن بر منابع انسانی روستاها

جدول (۸): میزان رابطه متقابل اجتماعی- فرهنگی ساکنین روستاهای مورد مطالعه با شهر ملایر

میزان مکان مورد بررسی					مصرف‌های اجتماعی- فرهنگی	میزان
علوی	ازناو	جوراب	مهر آباد	جوزان		
کم	خیلی زیاد	زیاد	زیاد	کم	گرایش به رفت و آمد زیاد به شهر	میزان
کم	زیاد	زیاد	متوسط	کم	گرایش به استفاده از غذاهای غیر محلی	
خیلی زیاد	کم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	انسجام اجتماعی در روستا	
خیلی کم	متوسط	زیاد	متوسط	متوسط	وجود مراکز خدماتی- اجتماعی	
کم	متوسط	زیاد	زیاد	متوسط	مهاجرت روستائیان	

پژوهش میدانی نگارنده در سال ۱۳۹۵

بر اساس اطلاعات بدست آمده هر چه فاصله روستا با شهر کمتر می‌شود انسجام اجتماعی نیز کمتر می‌شود و هر چقدر دورتر می‌باشند انسجام اجتماعی بیشتر است مثلاً در روستای علوی همه‌ی مردم در یک هیات عزاداری شرکت می‌کنند و بسیار با هم متحد هستند و روستاهای ازناو، جوراب و مهر آباد که به شهر نزدیکترند گرایش بیشتری به رفت و آمد به شهر دارند. گرایش استفاده از غذاهای غیر محلی هر چقدر از شهر دورتر می‌باشند کمتر و هر چقدر نزدیکتر می‌باشند بیشتر است. وجود مراکز خدمات اجتماعی در روستاهای نزدیک، بیشتر و در روستاهای دورتر می‌باشد. و همچنین حدود نیمی از جمعیت روستای ازناو مهاجرینی هستند که به جهت پائین بودن هزینه زندگی و دسترسی به شهر ملایر، این روستا را انتخاب کرده‌اند. لذا انسجام اجتماعی کمتری نسبت به سایر روستاها دارند. و روستای ازناو از

این جهت با مشکلاتی نیز مواجه می‌باشد. و حالت بینابینی بین شهر و روستا را دارد.

چگونگی روابط اداری - سیاسی و تاثیر بر منابع انسانی روستاها

جدای از قدمت تاریخی ملایر، دولت آباد ملایر در سال ۱۲۲۴ هجری قمری به نخستین تاسیسات یک دار الحکومه مجهز شده روبرو شد (جعفری ص ۴ و ۵) و با تجمیع امکانات و تمرکز ادارات نقش مرکزی قوی داشته و به صورت قطبی در جذب جمعیت اثر گذار بوده است. به گونه‌ای که می‌توان گفت از زمان تولد نوزاد و اخذ شناسنامه بخش زیادی از امور زندگی از قبیل: تحصیل، اعزام به خدمت تا اشتغال و امور مربوط به زمان خاتمه زندگی و همچنین امور مربوط به وسایل زندگی وابسته به شهر ملایر می‌باشند و این امور زمینه تسلط روز افزون اداری- خدماتی را بر روستا فراهم نموده است و به طور خلاصه با بررسی و پژوهشهای میدانی موارد زیر مطرح می‌شود.

-در مورد روابط متقابل اقتصادی روستاها با شهر ملایر. با بررسی فاکتورهایی از جمله قیمت زمینهای زراعی و مسکونی مشخص گردید هر چه فاصله از شهر ملایر بیشتر می‌شود ارزش زمینها کاهش می‌یابد و همچنین هر چه فاصله کمتر باشد درآمد بیشتر و برعکس. علاوه بر این عملاً اقدام مؤثری از طرف شهرنشینان جهت ایجاد اشتغال در نواحی روستایی صورت نگرفته است. و بیشتر سرمایه گذاری ها در زمینه خرید و فروش زمین زراعی و باغات بوده و در سایر زمینه ها از جمله مسکن - گاوداریها، صنایع کارگاهی، صنایع دستی بسیار کم صورت گرفته و کمتر از نیروهای بومی استفاده شده است. و هر ساله شاهد خروج سرمایه های مادی و منابع انسانی از روستاها به نفع جامعه شهری هستیم. و در رابطه با اولویت خرید نیز، عمده خریدها از مرکز شهرستان صورت می‌گیرد و تسلط شهر بر حوزه پیرامونی به وضوح مشخص است. در مورد رابطه متقابل اجتماعی و فرهنگی ساکنین روستاهای مورد مطالعه با شهر ملایر بر اساس اطلاعات بدست آمده هر چه فاصله روستاها با شهر کمتر می‌شود انسجام اجتماعی نیز کمتر شده است و هر چه فاصله بیشتر است انسجام اجتماعی نیز بیشتر است و گرایش استفاده از غذاهای غیر محلی هر چه از شهر دورتر می‌باشند کمتر و هر چه نزدیکتر می‌باشند بیشتر است. از نظر روابط اداری- سیاسی با تجمع امکانات و تمرکز ادارات شهر ملایر نقش مرکزی قوی داشته و به صورت قطبی در جذب جمعیت اثرگذار بوده است. بر اساس بررسی صورت گرفته در مجموع رابطه شهر ملایر با روستاهای پیرامون، بیشتر یکسویه بوده به گونه ای که سبب جذب بیشتر جمعیت روستاها خصوصاً قشر جوان و تحصیل کرده شده است و نتیجه چنان است که جمعیت شهرنشین این شهرستان که از ۱۵/۹ درصد سال ۱۳۳۵ به ۶۵/۲۰ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. رابطه یکسویه شهر با روستا در شهرستان ملایر از عوامل تاثیر گذار بر توسعه منابع انسانی در نواحی روستایی است

به منظور شناسایی و آینده پژوهی توسعه منابع انسانی بخش کشاورزی، نواحی روستایی شهرستان ملایر روش علمی دلفی بکار گرفته شد بدین صورت که ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و طرحهای آمایشی استان ویژگیها و شرایط و مسائل منطقه مورد شناسایی قرار گرفت. سپس پندل متخصصین از کارشناسان خبره و با سابقه ادارات شهرستان و تعدادی از کارشناسان جهاد کشاورزی استان و تعدادی تحصیل کرده‌های رشته جغرافیای روستایی تشکیل شد بعد از انتخاب

تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا
بر منابع انسانی نواحی.....

اعضاء، پرسشنامه راند اول بین آن‌ها با سؤالاتی در زمینه مهمترین عوامل، اجتماعی، سکونتگاهی، اقتصادی، کشاورزی، فضایی، زیست محیطی و فناوری که در توسعه منابع انسانی بخش کشاورزی نواحی روستایی موثرند توزیع گردید. که بعد از جمع بندی و حذف موارد تکراری ۸۲ عامل به شرح جدول (۹): شناسایی شدند.

جدول(۹): طبقه بندی شاخص های موثر بر توسعه منابع انسانی بخش کشاورزی نواحی روستایی شهرستان ملایر

ردیف	متغیر	تعداد
متغیرهای اجتماعی-مرحله اول	نمرکز زدائی، تقویت نهادهای مردمی و شوراهای و مشارکت بیشتر روستائیانو کاهش تصدی گری دولتی، نهادینه کردن کار تیمی و گروهی و تعاونی در مراحل تولید، کاشتداشت و برداشت، برگزاری جشنواره های مختلف در مناطق روستائی، بازگشت مجدد اهالی مهاجر به منطقه، اتخاذ استراتژی های اثر بخش حمایتی و برنامه های به روز شده دولتی، ارتقاء سطح امکانات آموزشی، بهداشتی و خدماتی و رفع تبعیض بین نواحی شهری و روستائی از طریق مراکز شبانه روزی آموزشی، درمانی، گسترش بیمه، توسعه ورزش های روستائی، تدوین استانداردها و ضوابط خدمات رسانی روستائی بر حسب آستانه های جمعیتی، ارتقاء مهارت های نیروی کار با توسعه آموزش های فنی و حرفه ای در نواحی روستائی، کاهش رقابت ها و منازعات قومی، بالا بردن نرخ با سوادی در قشر بزرگسال روستا، توسعه سازمان و تشکلهای غیر دولتی، بهبود وضعیت زنان در روستاها از منظر آموزشی، بهداشتی، درآمد و تقویت مشارکت در امور اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی، کاهش و جلوگیری از مهاجرت از روستا به شهر، رشد جمعیت، ارتقاء کنترل آسیب های اجتماعی، مهاجرت از روستا به شهر، رشد جمعیت، ارتقاء منزلت اجتماعی روستائیان، آموزش عناصر پیشرو و تسهیل گر(در زمینه برنامه ریزی محلی، توسعه اقتصادی برنامه های فرهنگی، خدمات رسانی، جلب مشارکتهای مردمی، نظارت اثر بخش بر طرح های دستگاه های اجرایی.	۱۹
سکونت گاهی	نوسازی منازل روستائی مناسب با کارکردهای مورد نیاز روستاها، توسعه ساخت خانه های دوم در روستاها، توسعه و بهبود راه ها و امکانات ارتباطی بین مراکز سکونتگاهی روستائی و شهری، توسعه پیوند شهرهای کوچک استان با مراکز پیرامون در راستای بهبود عملکرد آن ها، حفاظت، حراست، احیاء بهسازی، بناها و بافتهای با ارزش در مناطق روستائی، ساماندهی خدمات رسانی روستائی، سلسله مراتب خدمات روستائی، ایجاد قطب روستائی در هر منطقه و اختصاص امکانات به آن ها همراه با ایجاد زمینه سرمایه گذاری.	۷
متغیرهای محیطی	جلوگیری از تخریب زمین های کشاورزی، باغات و مراتع و احیای رویشگاه های مرتعی، بهبود مدیریت منابع آب (آب های سطحی و زیرزمینی) و ساماندهی چاه های کنونی و احداث بندهای انحرافی، مدیریت بحران حوادث طبیعی مثل خشکسالی، سیلو. . . و استفاده بهینه از سیلابها از طریق ذخیره سازی در سدها، تقویت فرهنگ عمومی توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست، توجه به مهندسی رودخانه (برداشت بی رویه شن و ماسه)، توجه به بازیافت آب و مدیریت مصرف آب، تغذیه مصنوعی سفره های آب زیر زمینی دشتها و اجرای پروژه های آبخیزداری و آبخوانداری، توسعه و تکمیل شبکه های آب و فاضلاب روستائی، ایجاد سامانه های دفع بهداشتی زباله و فاضلاب روستائی.	۹
تکنولوژی های	توسعه فناوری پیشرفته (گسترش تکنولوژی های اطلاعاتی و ارتباطی)، توسعه و بهره گیری از فناوری های نوین، اتوماسیون و مکانیزاسیون خدمات، ورود تکنولوژی مناسب و جدید کشاورزی و دامداری در مناطق روستائی.	۳

ردیف	متغیر (ادامه جدول شماره)	تعداد
------	----------------------------	-------

۲۴	<p>جلوگیری از واردات بی‌رویه محصولات کشاورزی و تأثیر منفی آن بر درآمد روستائیان، افزایش روستاهای هدف گردشگری و توسعه صنعت توریسم روستائی، صنعتی کردن روستاها و توسعه اشتغال پایدار روستا از طریق صنایع تبدیلی خانگی و کارگاهی و ایجاد قطبهای روستائی، توسعه مناطق رفاهی و تفریحی، توسعه سرمایه گذاری بخش خصوصی و تعاونی، افزایش میزان یارانه‌های پرداختی به روستائیان، افزایش پرداخت یارانه به بخش کشاورزی، افزایش پرداخت وام با سود کم و افزایش کمک‌های دولتی، بازاریابی مناسب برای محصولات کشاورزی و خرید تضمینی محصولات، احداث و گسترش نواحی صنعتی روستائی، مکانیزاسیون بخش کشاورزی و بهره‌گیری از فناوری مناسب، توجه به مطالبات روستائیان در خصوص تاسیسات زیربنائی، توسعه مشاغل خدماتی مانند تعمیر لوازم خانگی، تاسیسات و . . . ، توسعه مراکز خدمات روستائی و عشایری (استقرار مدیریت دانش و تجهیز مراکز)، تأسیس صندوق قرض الحسنه توسعه اشتغال روستائی با سرمایه مشترک دولت و مردم، ترویج و حمایت از ایجاد و گسترش تعاونی‌های تولید روستائی، توسعه روش‌های نوین تولید و پیروی نکردن از روش‌های سنتی، توسعه الگوی کشت مناسب کشاورزی روستائی، استقرار صنایع بزرگ (مثل ذوب آهن آلیاژی) در نواحی روستائی، توسعه پروژه‌های اشتغال تخصصی در روستاها مانند یک محصول یک روستا، توسعه خوشه کسب و کار روستائی، توسعه بنگاه‌های اقتصادی رقابت پذیر صادراتگرا، ایجاد خوشه‌های صادراتی با نشانه‌های تجاری و اختصاصی مشوق‌های صادراتی، توسعه فعالیت صندوق‌های حمایت از بخش کشاورزی جهت تسهیلات برای صادرات.</p>	متغیرهای کلی
۷	<p>توسعه روش‌های کشاورزی مصنوعی مثل هیدروپونیک، توسعه و به کارگیری روش‌های مبارزه بیولوژیک و کاهش استفاده از سموم دفع آفات نباتی در بخش کشاورزی، ایمن سازی دامهای سبک و سنگین، پرداخت یارانه مورد نیاز و گسترش اجباری کردن بیمه دامها، بهبود روش‌های آبیاری و یکپارچگی اراضی، توسعه و فرآوری گیاهان دارویی، خرید تضمینی محصولات کشاورزی، ارتقاء بهره‌وری در بخش کشاورزی.</p>	متغیرهای کلان
۱۳	<p>توسعه نا برابر فضایی روستاها از عوامل مؤثر بر مهاجرت و توسعه منابع انسانی است، جهانی شدن، رابطه یکسویه شهر و روستا، رشد شهرنشینی، توسعه نظامند فضایی و آمایش مناسب با اجرای طرح‌های هادی روستائی، مدیریت یکپارچه برنامه‌های توسعه روستائی (یکپارچه سازی اکثر فعالیت‌ها و برنامه‌های عمرانی و توسعه روستائی، عشایری و کشاورزی)، عمران و توسعه روستاها، تهیه و اجرای طرح‌های بهسازی بافت فرسوده، جلوگیری از تغییر کاربری اراضی کشاورزی، توجه به فضاهای روستائی دارای جاذبه‌های خاص، توجه ویژه به فضاهای روستائی حاشیه شهر در بخش مرکزی، توجه ویژه به فضاهای روستائی پراکنده، توجه به فضاهای روستائی مستعد برای توسعه یک پارچه.</p>	متغیرهای میانی

بعد از شناسایی متغیرها، پرسشنامه مرحله دوم دلفی با استفاده از متغیرهای شناسایی شده آماده سازی گردید. پرسشنامه این مرحله به صورت ساختار یافته و با استفاده از طیف لیکرت و پاسخ‌هایی به شکل بسیار زیاد، زیاد، متوسط، کم و بسیار کم و بدون اهمیت تهیه شده و بین خبرگان توزیع گردید بعد از جمع‌آوری پاسخ‌های ارائه شده متغیرهایی که بیشترین تعداد پاسخ بسیار کم و بدون اهمیت را از طرف متخصصین دریافت کرده بودند از متغیرهای مؤثر حذف و برخی متغیرها نیز تلفیق یافتند و در نهایت ۲۴ متغیر به شرح جدول و نمودار (۱)، برای آنالیز باقی ماندند.

جدول (۱۰): متغیرهای نهایی شناسایی شده

شناسه	متغیر
V۱	کاهش تصدی گری دولت و گسترش نهادهای مردمی و شوراها
V۲	رفع تبعیض بین نواحی شهری و روستای از طریق ارتقاء امکانات بهداشتی، آموزشی و خدماتی
V۳	ارتقاء منزلت اجتماعی روستائیان
V۴	ارتقاء جایگاه زنان از طریق آموزش، بهداشت، اقتصاد و مشارکت در امور اجتماعی و مدیریتی
V۵	صنعتی کردن و توسعه اشتغال در روستاها (صنایع تبدیلی- خانگی- توریسم- نواحی صنعتی)
V۶	توسعه سرمایه گذاری بخش خصوصی و تعاون و توسعه خوشه‌های کسب و

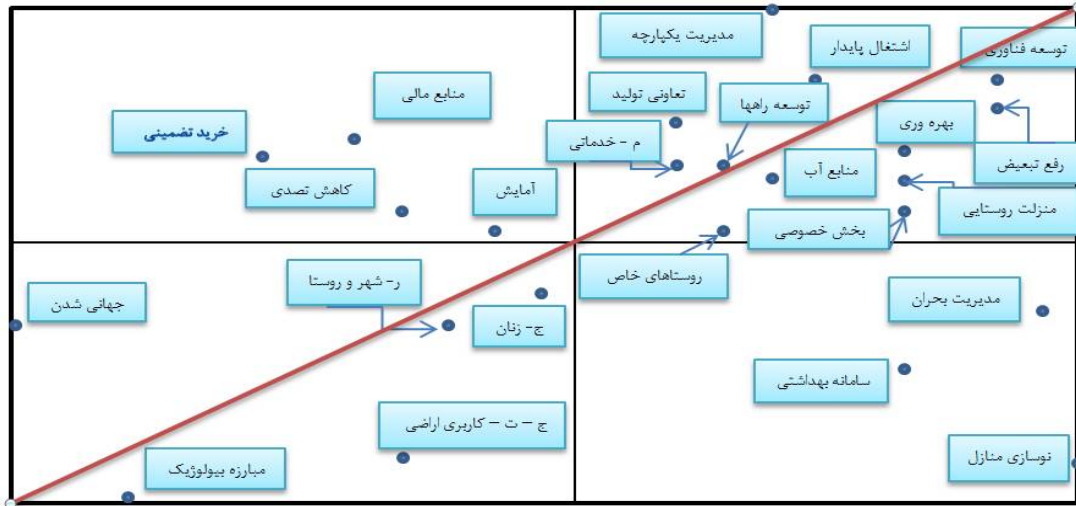
تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا
بر منابع انسانی نواحی.....

کار روستایی	
خرید تضمینی محصولات کشاورزی بازاریابی مناسب و جلوگیری از واردات بی‌رویه	V7
توسعه فناوری‌های پیشرفته با گسترش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای و آموزش عناصر پیشرو و تسهیل‌گر	V8
ایجاد و گسترش تعاونی‌های تولید روستایی و توسعه الگوهای مناسب کشت	V9
تأمین منابع مالی با توسعه فعالیت‌ها و صندوق‌های حمایت از بخش کشاورزی با دید صادراتی	V10
نوسازی منازل روستایی با کارکردهای مورد نیاز روستاها	V11
توسعه و بهبود راه‌ها و امکانات ارتباطی	V12
ساماندهی خدمات رسانی روستایی از طریق مکانهای مرکزی روستایی	V13
بهبود مدیریت منابع آب و توسعه و تکمیل شبکه آب و فاضلاب و آبخیزداری و آبخوان داری	V14
توسعه مبارزه بیولوژیک و کاهش استفاده از سموم دفع آفات در بخش کشاورزی	V15
مدیریت بحران (خشکسالی، سیل. . .) از طریق گسترش آموزش و بیمه	V16
جهانی شدن و تاثیرات اجتماعی- اقتصادی- فرهنگی	V17
مدیریت یکپارچه برنامه‌های توسعه و عمران روستا	V18
جلوگیری از تغییر کاربری اراضی و یکپارچه سازی آن‌ها	V19
توجه به روستاهای مستعد برای توسعه یکپارچه و غفلت نکردن از روستاهای پراکنده	V20
ارتقاء بهره وری در بخش کشاورزی	V21
توسعه پیوند شهر با مراکز پیرامون در راستای بهبود عملکرد آن‌ها	V22
ایجاد سامانه دفع بهداشتی زباله و فاضلاب روستایی	V23
توسعه نظامند فضایی و آمایش مناسب با اجرای طرح‌های روستایی	V24

سپس از نرم افزار میک مک (mic mac) برای استخراج عوامل اصلی تاثیر گذار بر توسعه منابع انسانی بخش کشاورزی نواحی روستایی استفاده شد. و عوامل اصلی موثر در سطرها و ستون‌های ماتریس با ابعاد ۲۴*۲۴ قرار داده و برای ارزیابی در اختیار متخصصین گذاشته شد و متخصصین به ترتیب میزان تاثیر گذاری هر سطر بر عامل در ستون در طیف صفر تا ۳ (بی تاثیر تا تاثیر گذاری زیاد) نمره دهی نمودند. داده‌ها وارد نرم افزار میک مک شد و سپس با توجه به خروجی نرم افزار نتایج بررسی و تحلیل گردید. در این ماتریس درجه پرشدگی ۹۳/۲۴٪ است. که نشان دهنده این موضوع است که ۹۳/۲۴٪ عوامل انتخاب شده بر یکدیگر تاثیر داشته است. از مجموع ۵۳۷ رابطه ۳۹ رابطه صفر بوده است که به معنی عدم تاثیر عوامل بر یکدیگر است این مقدار ۶/۷۷٪ کل حجم ماتریس را به خود اختصاص داده است. در این سیستم جایگاه هر یک از عوامل و نقش آن کاملاً روشن شده است. اما در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده‌تر از سیستم‌های پایدار است. در این سیستم، متغیرها حول محور قطری صفحه پراکنده هستند و متغیرها در بیشتر مواقع حالت بینا بینی از تاثیر گذاری و تاثیر پذیری را نشان می‌دهند که این امر ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار مشکل می‌کند، در نمودار هر کدام از متغیرها با توجه میزان تاثیر گذاری و پذیری در مکان خاصی قرار می‌گیرند. موقعیت متغیرها در نمودار بیانگر وضعیت آن‌ها در سیستم و نقش آن‌ها در پویایی و تحولات سیستم در آینده است به طور کلی این متغیرها در چهار دست‌ه طبقه بندی می‌شوند (GODET, ۲۰۰۳: ۲۱). وضعیت

متغیرهای تأثیر گذار بر توسعه منابع انسانی نواحی روستایی شهرستان ملایر در صفحه پراکندگی، (شکل ۱)، نشان از ناپایداری سیستم نسبی است، که براساس داده های سیستم میک مک توضیح آنها ارائه خواهد شد.

شکل (۱) نحوه پراکنش متغیرهای شناسای شده

ماخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷.

متغیرهای، خرید تضمینی محصولات کشاورزی به همراه بازاریابی مناسب و جلوگیری از واردات بی‌رویه، تأمین منابع مالی (با توسعه فعالیت صندوق‌های حمایت از بخش کشاورزی خدماتی و صنعتی روستاها خصوصاً با دید صادراتی)، توسعه نظامند فضایی و آمایش مناسب، کاهش تصدی‌گری دولتی، (با تمرکز زدایی و تقویت نهادهای مردمی و شوراها و مشارکت بیشتر روستائیان)، در شمال غربی شکل (۱)، قرار دارند همانطوری که زالی (۱۳۹۲)، بیان می‌کند این متغیرها بیشتر تأثیر گذارند و کمتر تأثیر پذیر. پس بنابراین با قرار گرفتن متغیرهای مالی در این ناحیه از شکل به عنوان متغیرهای تأثیر گذار فرضیه مشکلات و مسائل مالی بیشترین تأثیر را بر مهاجرت و ایجاد چالش در منابع انسانی دارند، تأیید می‌شود.

متغیرهای ریسک که ظرفیت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم را دارند (زالی ۱۳۹۲)، متغیرهای مدیریت یکپارچه برنامه عمران و توسعه روستایی، توسعه اشتغال پایدار در روستا، (از طریق صنایع تبدیلی، خانگی، کارگاهی، توریسم، گسترش نواحی صنعتی و به طور خلاصه صنعتی کردن روستا)، ایجاد و گسترش تعاونی‌های تولید روستایی و توسعه الگوهای مناسب کشت، بهبود توسعه راه‌ها و امکانات ارتباطی بین مراکز سکونت گاهی روستایی و شهری، ساماندهی خدمات رسانی روستایی، (از طریق مکانهای مرکزی و مراکز خدماتی و اختصاص امکانات مناسب به آنها) در شمال شرقی شکل در بالای خط قطری واقع شده اند و از طرفی با توجه به جدول و نمودار (۱)، نیز بیشترین تأثیر را بر سیستم دارند و به عنوان مهمترین پیشران در توسعه منابع انسانی مطرح می‌شوند و فرضیه دوم مبنی بر اینکه مهمترین پیشرانها عوامل اقتصادی خصوصاً، اشتغال پایدار تأیید می‌گردد. در نتیجه چنانچه با مدیریت مناسب توسعه و ایجاد اشتغال پایدار روستائیان توانمند گردند مشکلات نوسازی خانه‌ها و بحران‌ها را مرتفع خواهند نمود.

متغیرهای هدف: این متغیرها بیش از آنکه تاثیر گذار باشند تاثیر پذیرند (زالی، ۱۳۹۲)، که متغیرهای توسعه فناوری، رفع تبعیض بین نواحی شهری و روستایی، ارتقاء بهره وری، بهبود مدیریت منابع آب، ارتقاء منزلت روستائیان، توسعه سرمایه گذاری بخش خصوصی، توجه به روستاهای مستعد، در زیر خط قطری ناحیه شمال شرقی شکل (۱)، در این دسته قرار دارند. وبه شدت تحت تاثیر برنامه های اجرایی و عملکرد سازمانها، نهادها، و افراد موثر در تصمیم گیری راجع به مسائل روستاها می باشند. لذا می بایست قبل از اعلام و اجرای هر برنامه ای آینده نگری در خصوص آن صورت پذیرد. متغیرهای " نتیجه " این متغیرها در قسمت جنوب شرقی شکل قرار دارند آن هاتأثیر گذاری پایین یا تأثیر پذیری بسیار بالایی دارند (زالی ۱۳۹۲) که متغیرهای مدیریت بحران اعم از بحران های طبیعی و انسانی مثل خشکسالی، سیل و... از طریق آموزش و گسترش بیمه محصولات کشاورزی و دامی، همچنین متغیر ایجاد سامانه دفع بهداشتی زباله و فاضلاب روستایی، نوسازی منازل در این قسمت از شکل قرار دارند و همانطوریکه ذکر شد بسیار تأثیر پذیر هستند. یعنی چنانچه سایر متغیرها مثل اشتغال پایدار، تعاونی های تولید، مدیریت یکپارچه توسعه و عمران روستاها، راهها، مدیریت منابع آب وضعیت مطلوبی داشته باشند از جهت بحران بهداشت و نوسازی منازل مشکلات کمتری وجود خواهد داشت.

- متغیرهای مستقل یا مستثنی: این متغیرها تأثیر گذاری و تأثیر پذیری پایینی دارند آن ها در جنوب غربی شکل قرار دارند. که عبارتند از متغیر جهانی شدن و تأثیرات اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی و متغیرهای ارتقاء جایگاه زنان از جهت آموزشی، بهداشتی، اقتصادی و مشارکت در امور اجتماعی و مدیریتی روستا و همچنین متغیر پیوند شهرها با مراکز پیرامون در راستای بهبود عملکرد آن ها و همچنین می توان آمایش فضایی روستا را ذکر کرد. و در مجموع در کنار سایر متغیرها رفع تبعیض بین نواحی شهری و روستایی به عنوان یک متغیر استراتژیک در روند توسعه روستاها موثر می باشد و چنانچه این مشکل مرتفع نگردد. و روابط بین شهر و روستا متعادل نگردد هر روز شاهد مهاجرت بیشتر و مشکل در توسعه منابع انسانی روستاها خواهیم بود.

جمع بندی و ارائه پیشنهاد ها:

با توجه به جدول (۲)، حدود نیمی (۴۹/۳۱ درصد) روستاهای بخش مرکزی بین ۱ تا ۲۴۹ نفر جمعیت دارند، و مستعد برای تخلیه می باشند. می بایست اقدامات ویژه ای صورت گیرد تا از مهاجرت اهالی این روستاها جلوگیری بعمل آید و به قول اروین چنانچه به این گونه روستاها توجه نشود مناظر زیبای طبیعی آنها از بین رفته و بر مشکلات جوامع شهری مهاجر پذیر از جمله مشکل اشتغال افزوده می گردد.

با توجه به بالا بودن نرخ سالخوردگی جمعیت روستایی شهرستان (۱۰)، نسبت به سالخوردگی جمعیت روستایی کشور (۶/۸)، و همچنین پایین بودن نرخ جوانی روستایی شهرستان (۲۴)، نسبت به نرخ جوانی کشور (۲۶)، مشخص می گردد که میزان مهاجرت جوانان شهرستان روستاها بسیار بالا است و جمعیت روستایی به سمت پیر سنی پیش می روند. و می بایست در رابطه با عوامل دفع جمعیت از روستاها و عوامل جذب آنها در شهرها باز نگری صورت گیرد.

نسبت شاغلین بخش کشاورزی از ۳۶/۵ در صد در سال ۱۳۶۵ به ۲۸ درصد در سال ۱۳۹۰ تغییر یافته است. وبیانگر این است که باید در روش‌ها تجدید نظر صورت گیرد و راهکارهای دیگری برای نگهداشت جمعیت جوان روستایی از جمله صنایع تبدیلی صورت پذیرد. می‌بایست از طرق مختلف از جمله تعاونی‌ها امکانات لازم جهت تعمیر وسایل و ماشین‌آلات کشاورزی در نظر گرفته شود تا روستائیان مجبور نباشند برای هر کاری روانه شهرها گردند. شهر ملایر به عنوان شهر دوم استان همدان با تجمیع امکانات زمینه قطبی شدن جمعیت و امکانات را فراهم نمود. به لحاظ اقتصادی و اجتماعی شهر ملایر با خرید محصولات (زراعی - باغی- دامی) روستائیان و ارائه مایحتاج رفاهی - معیشتی به روستاها ارائه خدمات نموده است ولیکن رابطه بیشتر یک سویه بوده به گونه‌ای که در مدت زمان ۶۰ سال از سال ۱۳۳۵ بیش از ۱۰۰ روستا کاملاً تخلیه شده‌اند و نسبت شهرنشینی از ۱۵/۹ درصد به ۶۵/۲۰ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است و در حال حاضر که این پژوهش صورت گرفته از جهات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اداری و سیاسی تسلط بر حوزه پیرامونی را اثبات نموده و این رابطه یکسویه سبب چالش منابع انسانی روستاها خصوصاً در بخش کشاورزی شده است. که می‌بایست در عملکرد شهر و حوزه پیرامون تجدید نظر صورت گرفته و به سلسله مراتب مراکز خدمات رسانی توجه ویژه شود. و همچنین می‌بایست بکارگیری نیروهای ساکن روستاها جزو الزامات سرمایه‌گذاران شهری در روستاها در نظر گرفته شود. با توجه به نتیجه‌گیری از سیستم میک مک و آینده‌نگری صورت گرفته و پیش‌رانه‌های پیشنهادی می‌بایست در رابطه با رفع تبعیض بین نواحی شهری و روستایی و همچنین بهبود و متعادل کردن رابطه بین شهر ملایر و روستاها، بهبود راهها و امکانات ارتباطی، خرید تضمینی محصولات کشاورزان و تامین منابع مالی مورد نیاز روستائیان، توسعه اشتغال پایدار در روستاها از طریق صنایع تبدیلی و خانگی، ساماندهی مراکز خدمات رسانی، گسترش تعاونی‌های تولیدی، توسعه فناوری، ارتقاء بهره‌وری، ارتقاء منزلت روستائیان، بهبود مدیریت منابع آب، مدیریت یکپارچه توسعه روستا، اقدامات اساسی صورت پذیرد. والا هر روز شاهد تخلیه بیشتر روستاها خواهیم بود.

منابع و مأخذ:

۱. آسایش، حسین، (۱۳۷۴). اقتصاد روستایی، انتشارات پیام نور
۲. جمعه پور، محمود، (۱۳۸۵)، مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی دیدگاهها و روشها، انتشارات سمت.
۳. حافظ نیا، محمد رضا، پیروز مجتهد زاده، محمد سهرابی و محسن جانپور، (۱۳۸۹)، بررسی تحول مفهوم مرز در دوران معاصر، فصلنامه علمی تخصصی مرز و جغرافیا، پیش شماره ۱، صص ۷-۴۲
۴. سلطان زاده، حسین (۱۳۶۷)، مقدمه ای بر تاریخ شهرنشینی در ایران، انتشارات امیرکبیر.
۵. فرید، یدالله (۱۳۷۳) جغرافیا و شهرشناسی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تبریز. تبریز.
۶. شیخی، حجت و احمد شاه‌یوندی، (۱۳۹۱)، تحلیلی بر توسعه منطقه ای و سطح بندی نظام شهری در منطقه زاگرس، مجله علمی تخصصی برنامه ریزی فضایی، سال دوم، شماره دوم، (پیاپی ۶)، صص ۲۱-۴۰

تکلو و همکاران: بررسی و تحلیل فضایی - مکانی اثرات روابط شهر و روستا بر منابع انسانی نواحی.....

۷. صحنه، بهمن، حسین سادین، عبدالحمید نشاط و حمیدرضا تلخابی، (۱۳۹۶)، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ششم، شماره ۳، (پیاپی ۲۱)، صص ۱۳۸-۱۲۱.
۸. استانداری همدان (۱۳۸۶)، دفتر آمار و اطلاعات.
۹. تقی لو، علی اکبر و عبدالله عبدالهی (بهار ۱۳۹۲) توسعه کشاورزی با تاکید بر مناسبات شهر و روستا_ مطالعه موردی استان آذربایجان غربی، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوم، شماره ۱ ص ۵۰-۲۵
۱۰. جعفری، جواد (۱۳۴۸)، ملایر و مردم آن جلد اول.
۱۱. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس
۱۲. زالی، نادر (۱۳۹۲) آینده نگاری راهبردی در برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ دوم تهران.
۱۳. زیاری- کرامت اله (زمستان ۱۳۸۱): « برنامه ریزی در ایران»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، صص ۶۱۸-۵۹۹
۱۴. سعیدی، عباس و فرهاد عزیزپور(بهار و تابستان ۱۳۸۳): « شبکه های ناحیه ای و توسعه محلی با تأکید بر پیوندهای روستایی- شهری، نمونه مورد: شبکه تولید شیر ناحیه لیتکده (آملی- مازندران) » فصلنامه جغرافیا، سال دوم، شماره ۲، صص ۳۸-۱۹.
۱۵. سعیدی، عباس، (۱۳۸۱). مبانی جغرافیای روستایی، چاپ سوم، انتشارات سمت. تهران.
۱۶. سعیدی، عباس، (۱۳۷۷): (توسعه پایدار و ناپایداری توسعه روستایی در ایران)، فصلنامه مسکن انقلاب اسلامی، تهران صص ۲۲-۱۶.
۱۷. شکوهی، حسین (۱۳۸۰): دیدگاه‌های نو در جغرافیا شهری، انتشارات سمت، جلد اول، چاپ چهارم، تهران
۱۸. شکوهی، حسین، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری؛ چ ۱، ص ۳۱۳
۱۹. شمس‌الدینی، علی و محسن صیدالی (بهار ۱۳۸۹): «جایگاه کشاورزی در برپایی و توسعه روستاهای دهستان فهلیان (شهرستان ممسنی)»، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال ۷. شماره ۲۵.
۲۰. شوماخر، ای، اف؛ کوچک زیباست (اقتصاد با ابعاد انسانی)؛ ترجمه علی رامین، چ ۲، انتشارات سروش، ۱۳۶۵، ص ۱۳۲-۱۳۱.
۲۱. شهبازی، اسماعیل، (۱۳۷۲) توسعه و ترویج روستایی، انتشارات دانشگاه تهران.
۲۲. ضیاء توانا، محمد حسن (۱۳۸۲): جایگاه روستا در فرآیند توسعه ملی از دیدگاه صاحب نظران، به کوشش عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری و قدیر فیروزنیا، انتشارات موسسه توسعه روستایی ایران، چاپ اول، تهران.
۲۳. ضیاء توانا، محمد حسن و فرامرز بریمانی، (۱۳۸۲)، بهره‌گیری از فضای بین‌المللی گفتمان در راستای توسعه پایدار نواحی مرزی کشورها، نشریه علوم زمین، تهران، شماره یازدهم.
۲۴. ضیاء توانا، حسن و علی شمس‌الدینی (تابستان ۱۳۸۹)، کارکردهای شهری در توسعه روستایی، مورد نور آباد و روستاهای پیرامون، فصلنامه نگرشی نو در جغرافیای انسانی، شماره ۷ ص ۶۰-۴۵
۲۵. فنی- زهره (۱۳۸۲): شهرهای کوچک، رویکرد دیگر در توسعه منطقه ای، چاپ اول، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، تهران.
۲۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵-۱۳۶۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان همدان و شهرستان ملایر پایگاه داده‌های آماری، تهران
۲۷. معاونت برنامه‌ریزی استانداری همدان (۱۳۹۰)، مطالعات برنامه آمایش استان همدان، آینده نگاری.
۲۸. مهدوی، مسعود (۱۳۹۳)، جزوه درسی.
۲۹. ناظمی، امیر، قدیری، روح‌الله، (۱۳۸۵) آینده نگاری از مفهوم تا اجرا، وزارت صنایع و معادن، تهران، انتشارات مرکز صنایع دستی.
۳۰. تودارو، مایکل (۱۳۶۶): توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، جلد اول، انتشارات سازمان برنامه و بودجه.

۳۱. تودارو، مایکل، (۱۳۷۲) توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، چاپ چهارم، تهران، سازمان برنامه و بودجه.
- i. دیاسن، هیران دی (۱۳۷۷) درسنامه برنامه ریزی توسعه روستایی، مترجم ناصر فرید، انتشارات روستا و توسعه، تهران
۳۲. Sessa, c, & Ricci, A. (۲۰۱۴) the world in ۲۰۵۰ and the new welfare scenario. fututes, ۵۸, ۷۷-۹۰
۳۳. Holand I. burian. M and dixie tourism in poor rural area Diver product and expanding the rural paper no ۱۲ .
۳۴. Godet, Michel. (۲۰۱۲). Structural analysis with the Micmac Method Actors' strategy with MACTOR method. AC\UNU MILLENNIUM project .

Spatial Analysis and Examination of the effects of Town-Village Relationships on Rural Areas` Human Resources with a Futuristic Approach (Case study: Central part of Malayer Division)

AliReza Takaloo: *PH.D Student of Geography and Rural Planing, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran*

Ali Shamsoddini: *Assistant Professor of Geography and Rural Planing, Marvdasht Branch, Islamic Azad University, Marvdasht, Iran*

Bijan Rahmani: *Associate Professor of Geography and Rural Planing, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran*

Majid Vali ShariatPanahi: *Associate Professor of Geography and Rural Planing, Yadgar Emam Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran*

Abstract

The present study aimed at doing a spatial analysis and examining the effects of relationships between Malayer city and villages on rural area's human resources, in central part of Malayer division, with a futuristic approach. The research, using an applied descriptive- analytical method in several stages, was conducted in two ways, library and field researches, providing participants with questionnaires; and two types of statistical populations were examined: A. a statistical population concerned with the effect of relationships between Malayer city and ۷۳ villages in central part of Malayer division on the present research's human resources, despite the large size of which sampling of villages was done, selecting ۱۰۰ families from ۰ villages of the central rural district as the studied samples of the research. B. Futuristic statistical population consisted of ۲۰ specialists from agricultural and rural-related fields of study. Finally, Delphi technics, structural analysis, and Mic Mac software were all applied in the present study. The results indicated that Malayer city, as the second largest city of the province, has paved the way for polarization of the population and possibilities by integrating the possibilities. The city provides economic and social services by the purchase of agricultural, horticultural, and animal products from villagers and the provision of welfare and livelihood for villages. However, there has been a unidirectional relationship between the city and villages so that, during a ۶۰-year period, more than ۱۰۰ villages have been totally abandoned since ۱۹۵۶, resulting in an increase in urbanization ratio from ۱۵,۹٪ to ۶۵,۲٪ during the same period. Based on the results of applied Mic Mac system and futures studies, ۲۴ main factors affected human resources development in rural areas as important driving factors, some of which are as follows: Indiscrimination between urban and rural areas, balancing and improvement of the relationship between Malayer city and villages, improvement of villagers' conditions, transportation and roads improvement, financing and guaranteed purchase of villagers' crops, sustainable employment development in rural areas, organizing service centers, decrease in tenure, land use planning and attending to special villages, production syndicates and technology development, water resources improvement along with integrative rural areas' construction and development management.

Key words: Town-village relationships- human resources, futuristic approach, Malayer.